

Menneskerettighederne - brugt og misbrugt

Menneskerettighederne - brugt og misbrugt

D E N N Y V E R D E N
TIDSSKRIFT FOR INTERNATIONALE STUDIER

DIIS • København • 2007

DEN NY VERDEN 2006:4

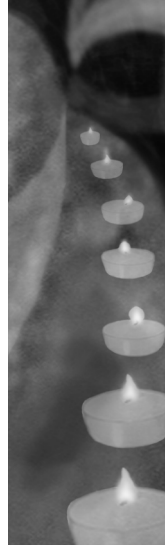
1

Indledning

Dette nummer af *Den Ny Verden* er det første siden 1998, der handler specifikt om menneskerettigheder. Det er dermed også et udtryk for det stadig mere frugtbare forhold, der råder mellem Institut for Menneskerettigheder og Dansk Institut for Internationale Studier, her fem år efter at fusionen af institutterne blev iværksat. IMR er således glade for at kunne bidrage med redaktionen af et nummer af dette tidsskrift og håber også i fremtiden, at tidsskriftet kan bidrage til, at der bliver mere videnuudveksling mellem de to institutter. Artiklerne udgør et bredt udpluk fra de aktiviteter og den forskning, der sker på instituttet, suppleret med enkelte andre bidrag. Samtidig har vi forsøgt at holde et generelt internationalt perspektiv på artiklerne, for at ligge i tråd med tidsskriftets ånd.

Menneskerettighedernes placering i international politik har rykket sig en del siden 1998. Hvor man i 1998-99 fra de vestlige landes side gik i krig i menneskerettighedernes navn, ser man nu fra især USAs side alvorlige forsøg på at tilsidesætte internationalt vedtagne menneskerettighedskonventioner, da det hævdes, at der gælder særlige regelsæt, når de krige, der udkæmpes, udkæmpes mod fjender, der heller ikke overholder gængse spilleregler for den slags, nemlig terrorister i forskellige forklædninger. Hvor menneskerettigheder således var ved at få en meget betydelig rolle i international politik i 1990'erne, har udviklingen efter 11. september 2001 sat disse rettigheder under pres, og særligt USA har forsøgt at introducere nyfortolkninger af helt fundamentale rettigheder og konventioner. Hvor krige i 1990'erne blev retfærdiggjort, mere eller mindre overbevisende, med henvisning til folkeretten, er retorikken, særligt fra USAs side, nu vinklet mere på at skabe sikkerhed og sikre frihed, sidstnævnte i øvrigt et begreb, USA ikke gør sig de store anstrengelser for at definere mere præcist.

I stedet for en lang redegørelse for de forskellige konventioners indhold og tilblivelse forsøger *Erik André Andersens* introduktionsartikel at kridte banen op gennem en redegørelse for bogen *A World Made New* om menneskerettighedserklæringens tilblivelse. En repetition af denne ganske spændende fortælling belærer én om, at menneskeret-

tighederne var et eksklusivt vestligt foretagende, kan tilbagevises. Samtidig er den også et lærestykke i nødvendigheden af at gå på kompromis, hvis man vil i dialog med skeptikerne. Endelig er det bemærkelsesværdigt at konstatere, at alle de grundlæggende diskussioner omkring de forskellige typer rettigheder og problemerne omkring deres status, deres implementering osv. blev taget allerede dengang.

Denne tråd tages op i den næste artikel af *Birgitte Kofod Olsen*, der behandler, hvordan det til stadighed giver anledning til diskussion at integrere internationale og nationale regelsæt. Et af de, for os i Danmark, mere interessante spørgsmål i denne udvikling handler ifølge Birgitte Kofod Olsen om, hvordan nationale lov- og normsæt kolliderer med internationale konventioner om menneskerettigheder. I Danmark har vi måske haft en tendens til at opfatte os selv som hørende til eliten når det gælder overholdelse af menneskerettighedskonventioner. Visse forhold i vores lovgivning er imidlertid i konflikt med de internationale konventioner, og Danmark må også rette ind på visse punkter. På den anden side fremhæver Kofod Olsen, at mange af de forhold, der grundlæggende betones i menneskerettighedskonventionerne, er indeholdt som centrale elementer i den danske grundlov, så meget af kritikken mod, at vi som nation sælger ud af vores nationale særegenhed, er grundløs.

Fra menneskerettighedsdagsorden til terrorbekæmpelse.

To centrale artikler omhandler, hvorledes fokus på terrorbekæmpelse har formået at sætte sig meget stærkt igennem, på en måde, der efter forfatterens mening har svare menneskeretlige konsekvenser. *Peter Vedel Kessing* og *Peter Scharff Smidt* har hermed også indbygget en kraftig USA-kritik i deres artikler. Dette skyldes ikke, at vi er specielt USA-fjendtlige på IMR, men reflekterer vel snarere et gammelt IMR-princip om, at det er vigtigt at kritisere sine egne og sine partnere, samt at komme i dialog med sine fjender. Det er oplagt, at vi ser de overvejelser om at fravige fundamentale principper i internationale konventioner, som der har været tale om fra USAs side, som meget uheldige, da USAs rolle som forsvarer af demokrati og menneskerettigheder, en rolle landet ved andre lejligheder har påtaget sig, undermineres ganske kraftigt.

Henrik Nielsens artikel om erfaringerne med at gribe ind i Kosovo i menneskerettighedernes navn er ikke alt for optimistisk omkring perspektiverne i den retning. Et menneskeretsperspektiv har ikke kunnet opretholdes og er endt i modstridende politikker og studehandler. Det kommer dermed til at virke stærkt undergravende på legitimiteten hos de politiske kræfter, der påbegyndte interventionen.

Kessings, Scharffs og Nielsens artikler rejser spørgsmål som f.eks.:
Hvad gør man, når et land som USA viser sig at modarbejde en ret-

tighedsbaseret verdensorden og søger at genfortolke fundamentale dele af de internationale konventioner? USA lever i øjeblikket ikke op til sin selvproklamerede rolle som forsvarer af frihed og demokrati.

Hvad er perspektiverne, hvis menneskerettigheder danner basis for, at 'det internationale samfund' intervenserer i nationale eller regionale konflikter for f.eks. at hindre blodbad, folkemord, hungersnød etc? Eller for at 'bekæmpe terror'? Eller at internationale vedtægter om strafforfølgelse bevirker, at folk, der er skyldige i grove overtrædelser af folkeretten, ikke kan undslippe domstole, i hvert fald ikke hvis de rejser ud af de hjemlande, hvor de måtte have politisk beskyttelse?

En rettighedsbaseret udvikling?

Paradoksalt nok ser vi, at sideløbende med at den vestlige verden selv sætter sikkerhed og terror i højsædet, taler man inden for udviklingsdiskursen i stigende grad om perspektiverne i en 'rettighedsbaseret udvikling'. Dette markerer en tiltrængt genpolitisering af hele debatten om udvikling, der ellers tenderer mod at bureaukratisere og mest indeholde tekniske fiks til, hvordan man kan 'udrydde fattigdom'. Men samtidig er der en risiko for, at *rights-based approaches* ender som en term ligesom 'participatorisk udvikling', 'fattigdomsorienteret udvikling' og 'bæredygtig udvikling', hvor man udvander begreberne, malker alt politisk sprængstof ud af dem og etablerer nydelige *logical framework*-systemer for implementering og evaluering, systemer, der mere sikrer ordentlig rapportering end gode projekter.

Dette er nogle af de spørgsmål, der berøres i *Hans-Otto Sanos* artikel. I hvilken grad kan man bruge menneskerettighederne som instrument for en mere retfærdig global udviklingspolitik? Er det en realistisk politisk dagsorden f.eks. at søge at gøre opfyldelsen af rettigheder, også de sociale og økonomiske, *judiciable*? Eller at arbejde på at lave udviklingspolitik gennem lovgivning? I disse tider, hvor værdikampen internationaliseres, bliver sådanne normative betydningssæt vigtige for udformningen af internationale udviklingsdagsordner.

Rettighedsbaserede tilgange til udvikling udgør en mulighed for at genpolitisere udviklingsspørgsmålet, hvor spørgsmål som fattigdomsbekæmpelse og i det hele taget målsætningerne i de såkaldte 2015-mål, *millenium development goals*, ellers har haft en tendens til at blive set som tekniske og ressourcemæssige spørgsmål, snarere end som politiske. 2015-målene er blevet kritiseret for ikke at angribe de strukturelle ulighedsskabende strukturer, der skabte fattigdomsproblemerne. En rettighedsbaseret tilgang ville på denne måde eventuelt kunne påpege politiske hindringer. Der er imidlertid også en anden risiko. Den *mainstreaming*-proces, som rettighedsbaserede tilgange gennemgår, hvis de f.eks. bliver adapteret af de store donororganisationer, indebærer ofte en, om ikke udvanding,

så dog en ændring af tilgangen, en ændring der risikerer at lægge vægt på mekanismer, der først og fremmest støtter implementering, monitorering og effektmåling. Det er der ikke nødvendigvis noget uheldigt i, men man bør være opmærksom på, at denne *mainstreaming*-proces kan medføre ret omfattende ændringer i, hvorledes de konkrete resultater af implementeringen bliver.

Som et element i en sådan strategi nævner *Birgit Lindsnæs* i sin artikel, at et fokus på globale offentlige goder gennem regionale samarbejder må ses som en potentielt farbar vej mod en større grad af integration af en menneskerettighedsbaseret udvikling og en 2015-målopfyldelsesdagsorden.

Et centralt problem er her, at menneskerettigheder i især de fattige afrikanske lande ses som havende et overdrevent fokus på civile og politiske rettigheder med et individualiserende sigte, og mindre på sociale og økonomiske rettigheder, der tilgodeser mere kollektive rettighedssystemer. Dette kan i en populistisk udlægning blive til, at menneskerettigheder slås i hartkorn med en neoimperialistisk kulturimperialisme, hvor rettigheder går hånd i hånd med en neoliberal politik, som den kendes fra Verdensbankens og Valutafondens politikker. I denne tolkning er rettigheder hovedsageligt noget, der kun i begrænset omfang omfatter de fattige, som ikke kan bruge f.eks. ytringsfrihed og valgret til noget særligt, og som har langt mere presserende problemer med f.eks. fødevarerikkerhed og adgang til helt basale ydelser inden for sundhed og uddannelse.

Lars Buur tager fat i en central udfordring, som menneskerettighedsforkæmpere kæmper med i Afrika. I samfund, hvor sociale sammenholdsfaktorer er mere eller mindre i opløsning, og hvor stater ikke på rimelig måde er i stand til at sikre borgerne mod kriminalitet og vold, ses rettighedstanken som en måde, hvorpå lovovertrædere kan 'slippe billigt'. Menneskerettighedsforkæmpere ses som tilsyneladende mere optagede af at beskytte de kriminelle end borgeren. Og afrikanske befolkninger ser ofte menneskerettigheder som en unfair beskyttelse af visse individer, de kriminelle og de magtfulde (og disse opfattes i visse samfund som værende de samme mennesker).

Nye internationale rammer

At menneskerettighederne nødvendigvis må være et dynamisk internationalt instrument, eksemplificeres i de tre afsluttende artikler. Nye geopolitiske krudttønder, nye pandemier og nye teknologier sætter nye rammer, inden for hvilke menneskerettigheder skal udfolde sig.

Charlotte Flindt Pedersens artikel omhandler udviklingen på menneskerettighedsområdet i Centralasien, dvs. de fem tidligere sovjetrepublikker Kasakhstan, Kirgisistan, Tadsjikistan, Turkmenistan og Usbekistan.

Hun tegner et noget dystert billede af den aktuelle politiske situation på menneskerettighedsområdet i denne del af verden. Det er et billede, der i nogen grad modsiger retorikken omkring, at sovjetstyrets fald radikalt skulle have ændret de tidligere autoritære forhold. Det rejser naturligt spørgsmålet om, hvilken sammenhæng der eksisterer mellem markedskræfters indførelse og en forbedring af menneskerettighedssituationen, og ligeledes om, hvorvidt en rettighedsbaseret udviklingsplanlægning har muligheder under sådanne vanskelige forhold. Endelig spørges der så til, hvad en sådan kunne indeholde.

Rikke Frank Jørgensens artikel giver et rids over, hvilke initiativer der multilateralt er sat i sving for at sikre menneskerettighedernes placering i cyberspace. Det er oplagt, at nye informationsteknologier sætter nogle nye rammer for internationale menneskerettigheder.

Nye kriser sætter også rettigheder i fokus. Således er spørgsmålet, om rettigheder kommet centralt frem i diskussionen om, hvordan vi takler hiv/aids-pandemien. Det belyses af *Niels Sandøe* i hans artikel sidst i nummeret.

Hvor det forrige nummer af *Den Ny Verden* om menneskerettighederne fra 1998 var præget af diskussionerne mellem universalister og relativister, er denne begrebsmodsatning ikke noget, der diskuteres så meget længere. Snarere tales der om, at det stadig er vigtigt at se de universelle menneskerettigheder som lokalt konstrueret, således forstået at den magt-kontekst, som menneskerettighedsinitiativer præsenteres i, stadig er vigtig. Antropologen Harri Englands bog, der anmeldes sidst i dette nummer, er et fornemt eksempel på et studie, der undersøger dette problem.

*Erik André Andersen og Henrik Nielsen er udredere
på Institut for Menneskerettigheder*

